

of postgraduate pedagogical education development in Ukraine, professional competence of the chief of the educational institution.

Дата надходження рукопису 27. 07. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов

УДК 372

СОКОЛОВСЬКА Олександра Семенівна –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
e-mail: kaplunova09@ukr.net
СІЧКО Ірина Олександрівна –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
ORCID iD: 0000-0301-937316
e-mail: kaplunova09@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РОДИННИХ ТРАДИЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток української держави потребує виховання нового типу особистості з високим рівнем духовності і культури, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо мислити, швидко реагувати на зміни обставин і самій їх творити.

Шляхи найбільш ефективного формування творчої особистості дитини досліджували філософи, психологи, педагоги: М. Арнаудов, Р. Арнхейм, Л. Виготський, В. Левін, О. Лук, О. Никифорова, Б. Теплов, П. Якобсон та ін. Великий внесок у розробку психологічних принципів творчого розвитку дітей дошкільного віку внесли Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Запорожець та ін. Так, вітчизняними (Л. Богоявленська, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, Я. Шубінський) та зарубіжними (Д. Гілфорд, А. Маслоу, К. Роджерс, Ч. Спірмен) дослідниками вивчалися різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природа, компоненти, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування.

Проблема творчості та розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку досліджувалась впродовж багатьох років. Це пояснюється наявністю творчих здібностей у дітей, які закладаються в період дошкільного віку і подальшому становленні особистості; а також креативністю підходів педагогів до освітньо-виховного процесу, з урахуванням підвищеної відповідальності за його результати. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначається, що дитина має прагнути уникати шаблону, виявляти вигадку, фантазію,

винахідливість, а також експериментувати, вдосконалювати свою діяльність. Їй необхідно набутися вміння передавати свої думки, почуття, стан, настрої, фантазії через різні види діяльності [1].

Для творчої особистості характерні певні ознаки: швидкість і гнучкість думки; точність; рівень мотивації; рівень розвиненої уваги. Разом із тим, серйозними перешкодами у справі впровадження новітніх методів та прийомів формування творчої особистості дітей є недосконалість моделі взаємодії педагога з вихованцями.

Провідними напрямками роботи ЗДО щодо формування творчої особистості дитини є оновлення змісту навчально-виховного процесу створення належних педагогічних умов, забезпечення розвивального середовища, своєчасне розкриття природних задатків, нахилів і здібностей дитини, єдність родинного та суспільного виховання. Усе це налаштовує педагогів до формування творчої особистості, починаючи з дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складні процеси, які відбуваються в суспільному житті нашої держави в останній час, актуалізують необхідність збереження та розвитку духовного потенціалу народу, національних особливостей, звичаїв, обрядів, традицій і важливе місце в цьому процесі займають родинні цінності. Тому особливу увагу вчені надають відродженню історичного минулого, педагогічного досвіду попередніх поколінь, традицій, звичаїв, пов'язаних із становленням та розвитком української родини.

Науковці розглядають особливості

виховання дітей в родині (О. Вишневський, А. Даник, О. Постовий); закономірності формування особистості дитини (В. Абраменко, Т. Кравченко, А. Прихожая, О. Хромова); роль народних традицій і обрядів у духовному вихованні (К. Журба, О. Кузик, Г. Майборода, Т. Мацейків, З. Нігматов, М. Стельмахович, Є. Сявавко). Функції родини у сучасному суспільстві в своїх дослідження розкривають (Н. Купина, В. Піча, В. Постовий, Т. Руденко), вплив культури і духовності на формування творчої особистості (К. Гайдукевич, М. Соловйов, Б. Цимбалістий). Але формування творчої особистості у процесі вивчення родинних традицій не набуло цілісним відображення наукових розробок.

У вчених зростає інтерес до вивчення родини як соціально культурного явища, адже рід багатий традиціями, святами і обрядами, прекрасний духовністю, що має позитивний вплив на формування творчої особистості дітей дошкільного віку. Сьогодні стає все більш очевидним, що без засвоєння молодим поколінням цінностей сімейних традицій, основ «родинної педагогіки» не можна побудувати демократичне, гуманне суспільство.

Тому в нашому дослідженні ми зупинилися на висвітленні проблеми формування творчої особистості дитини в процесі вивчення родинних традицій у контексті педагогічних ідей В. О. Сухомлинського.

Мета статті – розкриття значущості педагогічних ідей В. О. Сухомлинського у формуванні творчої особистості в процесі вивчення родинних традицій, необхідність впровадження досвіду його діяльності у сучасних закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатогранна науково-педагогічна спадщина видатного вченого В. О. Сухомлинського з роками не втрачає своєї актуальності, а відкривається все новими і новими знахідками. Вона стосується найважливіших педагогічних проблем і допомагає їх вирішенню на рівні вимог сучасної педагогіки тому, Василь Олександрович у багатьох своїх книгах і статтях постійно підкреслював, що у вирішенні складних завдань формування творчої особистості величезна роль належить вчителю, вихователю.

«Вихователю, Ваша місія – утвердити в дитячому серці почуття турботи про матір. Це сходження на вершину моральності – поступове але неупинне. Треба використовувати кожну життєву обставину для того, щоб дитина зрозуміла, що таке мати» [4, с. 206].

Берегти свій рід, свій родовід, пам'ять про

нього – одне із завдань дошкільної педагогіки. Зацікавленість історією родоvodu, повагу до нього потрібно виховувати, підтримувати добрими справами як у родині, так і в закладі дошкільної освіти.

Взаємодія закладу дошкільної освіти із родиною є запорукою творчості дитини, розкриття і реалізації її потенціалу, виходу на нові обрії соціальної реальності.

У кожній українській родині високоморальним вважається виховання дітей: піклування про хворих, пошана до старших, любов до праці і знань, повага до хліба як основи всього і любов до родини і своєї Батьківщини.

«Немає нічого мудрішого і складнішого, ніж людська любов. Це найніжніша і разом з тим найкрасивіша і найнепомітніша квітка в букеті, ім'я якого – Моральність. Люблячи своїх дітей, учіть їх любити Вас; не научите – плакатимете на старості літ – ось на мій погляд, одна з наймудріших істин материнства і батьківства» [4, с. 205].

Пріоритетним завданням на сьогодні є виховання в дитини любові до рідного дому, сім'ї, Батьківщини, родинних традицій і звичаїв. Тому наше завдання – сформувані почуття співпричетності дитини з власною родиною, родом, родичами; дати можливість усвідомити відносини між татом і мамою, регулюючи відносини у сім'ї; усвідомлення дітьми сімейних цінностей, звичаїв, традицій. У зв'язку з цим заслуговують на особливу увагу педагогічні погляди видатного педагога В. О. Сухомлинського, ідеї якого значною мірою впливали і впливають на утвердження засад родинної педагогіки.

Він відкрив нову сторінку в розвитку вітчизняної педагогіки і зробив значний внесок у розв'язання проблеми родинного виховання, яке себе цілком виправдало і не втратило актуальності сьогодні. Правильно оцінюючи тенденції розвитку сучасної освіти, він дійшов висновку, що подальший розвиток суспільного виховання не може відбуватися без більш активної і безпосередньої участі родини, батьків у житті дитини [4, с. 205].

Василь Олександрович Сухомлинський стверджує, що: «Рід людський складається з поколінь – це велика мудрість нашого буття» [4, с. 201].

Підтримувати родину – це насамперед берегти честь свого народу, його авторитет, радувати свій рід гарною поведінкою, наголошує педагог: «Принось у дім радість, оберігай щастя сім'ї» [4, с. 205]. Така риса виробляється у дитини на прикладі самого життя родини, на основі щоденних справ і спостережень. Вчений-практик був глибоко переконаний, «Якщо люди вважають тебе поганою людиною, – це велике горе для твоєї

матері і твого батька. По-справжньому любити батька й матір – це значить приносити в дім мир і спокій. Дорожи честю сім'ї. Знай, що твоя сім'я – це не тільки батько й мати. Це й ви, діти» [4, с. 205].

Василь Олександрович, вважає скільки б не розповідали дітям про родовід, але якщо в сім'ї немає традицій, звичаїв зберігати сімейні реліквії, листи, рушники, одяг, світлини, книжки вони виростуть не маючи поваги до батьків, дідусів, бабусь, сестер, братів.

Головна мета родинного виховання, за визначенням вченого, – через людинознавство формувати в дітей моральність рідного народу, виховувати патріотів українського народу, творців національної та загальнолюдської культури.

В. О. Сухомлинський у своїй книзі «Батьківська педагогіка» визначає завдання щодо виховання дітей на засадах родинних традицій. Родинні традиції сприяють захищеності кожного члена родини, позитивному сприйманню світу, створенню неповторних дитячих спогадів, власного творчого самоствердження у суспільстві.

Василь Олександрович наголошує, що українська родина споконвіку готувала дитину до добра, милосердя, любові, творчості. Моральними цінностями українського народу завжди вважалися працьовитість, чесність, відповідальність, справедливість, доброзичливість.

У своїх працях «Павлиська середня школа», «Народження громадянина» він стверджує, що український народ здавна піклувався про міцну сім'ю, яка була заснована на любові матері і батька, братів, сестер. Виходячи з того, що саме в родині закладаються основи людяності, коріння духовності, працелюбності, творчості важливого значення надавалося стосункам батьків і дітей. Визначаючи роль родини у формуванні особистості, Він наголошує: «Любов і дружба, взаємна підтримка батька й матері є для дитини наочним прикладом, який вводить її у світ складних людських відносин», і дає пояснення: «Мати творить твою неповторну людську особистість – ось у чому сенс, мистецтво і майстерність того, що ми називаємо народженням» [4, с. 208].

Родинна обрядовість, традиції розмаїті за призначенням, змістом, характером, функціонуванням і виховним впливом на дитину, тому, за глибоким переконанням Василя Олександровича «завдяки матері своїй ти поєднаний із своїм народом, – ти крапелька крові в його жилах, але разом з тим ти єдиний у світі» [4, с. 208].

Розмірковуючи над особливостями виховання дитини в родині, відомий український педагог звертає увагу на те, що

«Для гармонійного виховання важливо, щоб був спільний вплив на дитину батька й матері як духовної співдружності» [4, с. 206].

Василь Олександрович вчить «Кожна родина має дотримуватися заповітів батьків і дідів: берегти рідну мову, вивчати історію народу, розвивати національне мистецтво, жити за принципами народної моралі, краси, творити матеріальні цінності» [4, с. 206].

Кожна дитина має глибоко знати фольклор, народні танці, музику, вміти вишивати одяг, рушники, відзначати дати народного календаря, розуміти народні символи, символіку.

У змістових, емоційно насичених творах вченого Василя Олександровича: «Серце віддаю дітям», «Моральне і трудове виховання», «Як виховати справжню людину» прослідковуються різні підходи, щодо визначення родинних традицій, а саме: родинні традиції охоплюють всі сфери родинного життя (трудова, моральна, емоційно-естетична, фізично-оздоровча, комунікативна, громадська); родинні виховні традиції, які виходять за межі сімейних традицій.

Творча активність з'являється у дітей як наслідок впливу сприятливих факторів, які супроводжують її діяльність від народження. «У мозку кожної психічно здорової дитини закладені можливості для широкого діапазону творчих здібностей. Природа закладає все необхідне для того, щоб кожний став творцем» [4, с. 363].

Формування творчої особистості дитини, її природних нахилів, обдарувань, здібностей, уяви, фантазії – здійснюється через охоплення різними формами роботи дітей, проявляється у самостійній художній діяльності та в повсякденному реальному житті. «Проблема творчості – одна з ділянок педагогічної цілини, і щоб розпочати її освоєння, треба створити книгу про педагогічний аспект творчості» [5, с. 565].

Дитяча творчість, за твердженням Василя Олександровича «починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається із своїм духовним надбанням» [5, с. 566]. Особливістю цієї творчості є те, що дитина у творчій праці самовдосконалюється, змінюється на краще, здобуває нові знання, набуває вміння й навички, отримує життєвий досвід, творити красу. «Якщо хочеш бути красивим, працюй до самозабуття, працюй так, щоб ти почував себе творцем, майстром, господарем в улюбленому ділі» [4, с. 414].

Вчитель-практик пояснює, що «Твір, казка були першою сферою творчості, в якій

дитина утверджувала свої здібності, пізнавала себе, переживала перше почуття гордості від того, що вона щось створює» [5, с. 565].

На заняттях і в повсякденному житті дошкільники перебувають у стані творчості, тобто створюють оригінальні продукти своєї діяльності – малюнки, вироби з глини, пластиліну, паперу, конструкції з будівельного матеріалу, добирають рими до слів, складають вірші. Василь Олександрович був глибоко переконаний, що «найважливішим першоджерелом творчості як самовираження й самоутвердження особистості є слово» [5, с. 566].

Вчений вважає, що покращити ставлення дошкільника до навколишнього світу, знайти з ним порозуміння допомагають різні форми дослідницької діяльності, її пошуковий, творчий характер. Розв'язання проблеми спочатку є невимушеною діяльністю, яка поступово захоплює дитину, надихає її до пошуку, експериментування, що, призводить до створення духовних цінностей («І творче натхнення, яке переживається вже в роки дитинства, починається з того, що слово як духовне багатство особистості стає будівельним матеріалом, з якого дитина щось створює» [5, с. 566].

Для з'ясування стану проблеми формування творчої особистості дітей дошкільного віку в процесі вивчення родинних традицій на засадах ідей В. О. Сухомлинського було здійснено експериментально-дослідну перевірку на базі ЗДО № 1 (м. Снігурівка, Миколаївської обл.).

Основними науковими принципами розробки експериментальної методики, спрямованої на формування творчої особистості дітей дошкільного віку в процесі вивчення родинних традицій виступили принципи розроблені педагогом-практиком В. О. Сухомлинським: принцип гуманізму; принцип психологічної комфортності; принцип єдності виховних впливів родини і закладу дошкільної освіти; принцип науковості навчання у процесі формування творчої особистості дитини. Методологічною основою організації творчої діяльності щодо вивчення родинних традицій дітей дошкільного віку став особистісно-діяльнісний та ціннісний підхід.

На першому етапі дослідження було створено умови «домашнього середовища дитини», а саме: фізичні умови, тобто наявність матеріалів для творчості і можливість скористатись ними; соціально-економічні умови, за яких дитина відчуває зовнішню безпеку, знає, що її творчі вияви не отримують негативної оцінки з боку дорослих (батьків, дідуся, бабусі, брата, сестри); психологічні умови, за яких в дитини

формується відчуття внутрішньої безпеки, розкритості і свободи завдяки підтримці дорослими (рідними) її творчих починань; інтелектуальні умови, які включали розвиток уміння розв'язувати творчі завдання, розвиток інтуїції. Завданням цього етапу було ознайомлення батьків з різними видами організації творчої діяльності дітей та залучення дітей до неї. Основними формами роботи з батьками були: усні журнали, сімейні клуби, дискусії, круглі столи, дебати, семінари-тренінги, інтерактивні ігри, майстер класи.

Були проведені тематичні акції, спрямовані на підвищення ролі і відповідальності батьків у справі збереження традицій, педагогічної взаємодії ЗДО і родини.

Ще одна дієва форма співпраці, що вплинула на взаємодію ДЗО і родини – це організація сімейних клубів. Клуб будував відносини з родиною на принципах добровільності, особистої зацікавленості. В клубі, членів родини об'єднувала загальна проблема і спільні пошуки оптимальних форм допомоги дитині.

На другому етапі дослідження було запроваджено спеціально розроблену систему формування творчої особистості дитини у процесі вивчення родинних традицій. Основними формами роботи з дітьми були заняття, бесіди, свята, розваги та підготовка до них (виготовлення атрибутів до свят, поробок до тематичних виставок, спільні заняття з розвитку творчості дітей разом з батьками).

Діти набули можливості вивчати родинні традиції в активній сумісній із батьками творчій діяльності.

Метою третього етапу дослідження було стимулювання творчого самовираження власних емоційних переживань й оцінок.

Враховуючи поради Василя Олександровича Сухомлинського вихователі ЗДО №1 1 (м. Снігурівка, Миколаївської обл.) розробили тематичне планування роботи з батьками щодо ознайомлення дітей з родинними традиціями, тематичне перспективне планування роботи з дітьми щодо виховання творчої особистості дитини дошкільного віку у процесі вивчення родинних традицій. Таких як: «Одна Батьківщина, і двох не буває» (форма проведення – Історія України, слухання українських пісень у запису); «Побутові традиції» (форма проведення – заняття (Українське житло, предмети побуту); «На калині мене мати колихала» (форма проведення – розповідь про побут українців, традиції та обряди, пов'язані з народженням і вихованням дитини); «Наша мова солов'їна» (форма проведення – читання віршів, висловлювання про рідну мову, зразки усної народної творчості); «Рідну землю, де

живемо, Україною звемо» (форма проведення – підсумкове заняття-бесіда); «День захисника України» (форма проведення – родинне свято); «Хліб та сіль до новосіль» (форма проведення – розповідь про звичаї та обряди, пов'язані з хлібом; плетіння вінка з колосків до свята врожаю); «Жито, пшениця...» (форма проведення – колоски злаків; розучування жартівливої гри «Ледачий Омелько»; витинанка «Осінні свята»); «Свято гарбузової каші» (форма проведення – свято збирання врожаю, календарно-обрядові ігри та пісні); «Родина» (форма проведення – бесіда про культуру родинних стосунків, поняття про українську родину); «Материнська пісня». «Таткові руки» (форма проведення – роль матері, батька у родині; пісні, вірші про матір і тата); «На гостини до дідуся та бабусі» (форма проведення – тематичне заняття); «Придумай казку чи легенду» (форма проведення – розповіді дітей про членів родини, слухання української народної пісні «Ой роде наш красний»); «Свято закосичення дівчат» (форма проведення – свято (сімейні традиції, звичаї українського народу); Народна творчість (форма проведення – приказки, прислів'я, загадки про сім'ю, ледачих та працьовитих людей); «Ой, роде наш красний» (форма проведення – проект); «Чарівні вишиванки» (форма проведення – бесіда про вишиванки, традиції української вишивки; витинанка «Рушничок»).

Основним стимулом для виявлення дітьми творчих здібностей та формування творчої особистості в процесі вивчення родинних традицій було заохочення, позитивна оцінка та похвала (схвалення наявних успіхів дитини) батьків дитини, що сприяли підвищенню самооцінки, вселяли в дітей впевненість у собі і бажання творити матеріальні цінності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Проведена робота позитивно вплинула на формування творчої особистості дошкільника. Впровадження форм роботи з дітьми на засадах ідей В. О. Сухомлинського сприяло: формуванню позитивного ставлення до своєї родини та її традицій на основі емоційно-чуттєвого досвіду; розширенню досвіду пізнання дитиною себе у своїй родині; пізнанню родинних традицій дитиною; розвитку пізнавальних здібностей дитини, ініціативності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. – К.: Дошкільне виховання, 2012. – № 7. – С. 4–19.
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч,

Н. І. Богданець-Білоskalенко; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

3. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський / Вибр. твори: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – 687 с.

4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.

5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. // В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 4. – 637 с.

7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа. – 1977. – Т. 5. – 640 с.

REFERENCES

1. *Bazovyyi komponent doshkil'noyi osvity.* (2012). [The basic component of preschool education.]. Kyiv.

2. *Dytyna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv.* (2016). [Child: Educational program for children from two to seven years old]. Kyiv.

3. Sukhomlyns'kyi, V. O. (1977). *Metodyka vykhovannya kolektyvu.* [Methodology of education of the collective]. Kyiv.

4. Sukhomlyns'kyi, V. O. (1976). *Vybrani tvory: U 5 t.* [Selected works: 5 t.]. Kyiv.

5. Sukhomlyns'kyi V. O. *Vybrani tvory: U 5 t.* (1976). *Vybrani tvory: U 5 t.* [Selected works: 5 t.]. Kyiv.

6. Sukhomlyns'kyi V. O. *Vybrani tvory: U 5 t.* (1976). *Vybrani tvory: U 5 t.* [Selected works: 5 t.]. Kyiv.

7. Sukhomlyns'kyi V. O. *Vybrani tvory: U 5 t.* (1976). *Vybrani tvory: U 5 t.* [Selected works: 5 t.]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

СОКОЛОВСЬКА Олександра Семенівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: сучасні підходи до реалізації у змісті професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

СІЧКО Ірина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів.

INFOERMANION ABOUT THE AUTHORS

SOKOLOVSKAYA Alexandra Semenivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of

Preschool Education of V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University.

Circle of scientific interests: the modern going is near realization in maintenance of professional preparation of future educators of establishments of preschool education

SICHKO Irina Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate

Professor of the Department of Primary Education of V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University.

Circle of scientific interests: professional preparation of future teacher of initial classes.

*Дата надходження рукопису 17. 06. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов*

УДК 37.091. 4 Сухомлинський [37/015/31/502/504]

СУХОМЛИНСЬКА Леся Віталіївна – науковий співробітник
ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського,
ORCID iD: 0000-0003-3055-5392,
e-mail: 1408koala@gmail.com

СВІТ ЖИВОГО В ПЕДАГОГІЦІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Лише у середині ХХ століття людство почало усвідомлювати, що досягнення істинного суспільного прогресу та гармонії неможливе без певних моральних норм та правил, які необхідні не тільки для того, щоб захистити кожну окрему людину – дитину, дорослу людину чи людину старшого віку, хвору чи здорову, – а й, власне, існування життя на Землі, усіх його видів та форм.

Нині питання збереження життя, людської цивілізації, флори та фауни постало як найгостріше, найактуальніше, яке вимагає негайного розв'язання, об'єднання зусиль усього людства. І тут одне з провідних місць належить педагогіці як науці про таке виховання дитини, яка б із самого ніжного віку всотувала в себе ідеї, правила і поняття щодо живого, якими керувалася б впродовж усього свого життя.

Неупереджене вивчення, переосмислення спадщини педагогів минулого, їхнього досвіду такого виховання, на нашу думку, сприятиме виокремленню прогресивних ідей, ефективних форм і методів виховання любові до живого у дітей, які є доречними й у сучасних умовах. Відтак, досвід видатних педагогів, насамперед українського педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського, який обґрунтував необхідність виховання у дітей почуття співпереживання і підтримки всього живого на Землі, потребує актуалізації з метою подальшого творчого використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша праця, присвячена цій проблемі, належить перу американського вченого, еколога В. Р. Поттера, який у 1969 р. видав книгу із красномовною назвою «Біоетика – міст у майбутнє», де означив її як органічне поєднання новітніх досягнень біологічної науки та медицини з моральністю

[9]. У сучасному світі такий підхід став маркером цивілізованості.

Сьогодні питання бережливого ставлення до живої природи розглядаються в курсах біоетики для вищих навчальних закладів, тобто для майже дорослих молодих людей [8]. Роздуми про етику тварин складають сьогодні значну частину філософських дебатів біоетики. Такі поняття як веганство, вегетаріанство, зоозахист та гуманне ставлення до тварин у культурі споживання сьогодні у всіх на вустах. У сучасному цивілізованому світі дуже широко дискутуються, виливаються у протестні акції та рухи такі прояви жорстокого та антигуманного поводження з тваринами як тестування та досліди на тваринах, використання тварин у індустрії розваг (зоопарки, цирки, дельфінарії), жорстокі традиції, масові вбивства тварин та жорстокоприношення – корида та родео, щорічний забій гринд та дельфінів, хутрова промисловість та вживання тварин у їжу тощо.

Що ж стосується дитинства, то, на жаль, науковці мало уваги приділяють цим питанням, особливо у тому, що стосується тварин. Можемо лише відзначити дисертаційні дослідження російських авторів: В. В. Зотова «Воспитание морально-ценностного отношения к животным у младших школьников» (1998) [5], М. К. Ібрагімової «Педагогические условия воспитания у детей старшего дошкольного возраста заботливого отношения к животным» (1999) [6]; праці О. Шамігулової (2007) [15], С. Курносової (2008) [7].

В українській педагогіці проблема формування у дітей любові до тварин, до оточуючого світу в останні роки стала предметом наукових пошуків Л. А. Живіріхіної (2014), Н. М. Горопахи (2018) тощо [3]. Однак в Україні більшою